

STRESZCZENIE

Wicynianie na Śląsku. Pamięć o utraconej wsi podolskiej

Słowa kluczowe: kresowe dziedzictwo kulturowe, społeczność lokalna, repatriacja, pamięć kulturowa

W licznych opracowaniach Kresy Wschodnie charakteryzowane są w kategoriach tygla kulturowego, ich opuszczenie po 1945 roku skutkowało przeobrażeniem tradycji ekspatriantów. Głównym celem pracy z zakresu nauk o kulturze i religii stała się zatem próba analizy i opracowania wybranych zjawisk kulturowych, ukazanie procesu ich przemian oraz określenie czynników wpływających na aktywność społeczną mieszkańców wybranej wsi kresowej – Wicynia. Ważnym celem badań był ogląd „nośników dziedzictwa kulturowego”, na tzw. ziemiach odzyskanych, które to stały się wyznacznikiem ich tożsamości. Nadto podjęłam próbę analizy nowoczesnego eksponowania tożsamości w Internecie przez przybyszy z Kresów Wschodnich i ich potomków. Prowadząc wywiady z potomkami wicynian, urodzonymi już na Śląsku, szczególnie interesowała mnie pamięć (zbiorowa, indywidualna) w procesie tworzenia tożsamości kulturowej i międzypokoleniowa transmisja wiedzy o kresowym pochodzeniu ich dziadków.

Liczne opowieści wspomnieniowe i relacje, które zgromadziłam podczas badań empirycznych, mają heterogeniczny charakter, stanowią istotną skarbnicę wiedzy o lokalnej społeczności i tym samym podstawę refleksji teoretycznej. Badaniami terenowymi w latach 2009-2019 objęłam wybraną społeczność kresową, a konkretnie mieszkańców wsi Wicyń (rejon przemysłański, obwód lwowski, *Ukraina*), którzy po 1945 roku osiedlili się na Śląsku. Zastosowałam dwie podstawowe metody badań empirycznych: jakościową i ilościową, posłużyłam się zróżnicowanymi technikami badawczymi (wywiady, obserwacja). Dokonałam analizy źródeł zastanych, przeprowadziłam równoległe kwerendę archiwalną i biblioteczną. Nadto uwzględniłam podczas prac terenowych źródła wywołane. Dopełnieniem moich badań była obserwacja uczestnicząca (jawna i ukryta) oraz ankieta.

Masowe przemieszczenia Kresowian, opuszczających wschodnią ojczyznę i

osiedlających się na terenach należących przed II wojną światową do państwa niemieckiego, wywarły ogromny wpływ na ich psychikę. Trudny proces adaptacji i integracji kulturowej, znalezienie się na obcym im etnicznie i geograficznie miejscu, które musieli zaakceptować. To, że potrafią o tych traumatycznych przeżyciach opowiadać, dowodzi społecznego przepracowania pamięci o przesiedleniu, które nastąpiło na skutek złagodzenia cenzury, od lat 70. XX wieku. Polska mała stabilizacja doprowadziła wówczas do przełamania pewnego tabu i umożliwiła odblokowanie narracji kresowych. Dopiero po transformacji ustrojowej w Polsce możliwe stało się kształtowanie tożsamości wicynian w perspektywie wyróżników kultury lokalnej. W centrum mojego badawczego zainteresowania, znalazły się doświadczenia wojenne ekspatriantów, wykorzystałam pozyskane w czasie wywiadów opowieści wspomnieniowe i relacje.

Godnymi uwagi wydają się te przedsięwzięcia mieszkańców podolskiej wsi odwołujące się do rodzimej spuścizny, a wynikające z chęci zachowania w pamięci obrazu utraconej ojczyzny. Wyjazd z „niezwykłej wsi podolskiej” spowodował, że we wspólnocie tej systematycznie nasila się poczucie przywiązania do tradycji i manifestowania patriotyzmu w konwencji pamięci historycznej. W przypadku Kresowian możemy mówić o ojczyźnie kulturowej, utraconej w sensie przestrzeni geograficzno-społecznej, ale stale obecnej w wymiarze symbolicznym. To dzięki przekonaniu o wyjątkowości wicyńskiego dziedzictwa i umiłowaniu lokalnej ojczyzny ustępująca generacja ekspatriantów przekazuje spuściznę kolejnym pokoleniom. Ich postawa patrioty wiąże się ze stawianiem spraw wicyńskich ponad inne, odczuwaniem i wyrażaniem szacunku i oddania, wiarą w to, że mają wpływ na kształtowanie świadomości historycznej kolejnych pokoleń. Swoją rolę określają mianem „misji”, uważają, że „nie ma czasu do stracenia”. Fenomenem wicynian jest to, że przekazują miłość do podolskiej wsi, fascynację kresową tradycją i kulturą kolejnym pokoleniom. Ich potomkowie, urodzeni w „nowej” Polsce, odwiedzają miejsca urodzenia swoich przodków na Ukrainie. Badania pokazały, że sentymentalne podróże do Wicynia (miejsca pamięci) jawią się jako formy kształtowania świadomości narodowej ekspatriantów i następnych pokoleń

Ekspatrianci i ich potomkowie szczególną estymą darzą przedmioty świadczące o ich pochodzeniu i tożsamości, a konkretnie: sprzęty gospodarstwa rolnego i domowego użytku, fotografie, dokumenty rodzinne, dewocjonaalia, przedwojenny sztandar Ochotniczej Straży Pożarnej, dzwon i obraz Matki Boskiej Wicyńskiej. Nie zawsze są to autentyczne rzeczy przywiezione po 1945 roku z podolskiej wsi, są też wśród nich współczesne reprodukcje obrazów. Przywołują one nie tylko wspomnienia związane z życiem rodzinnym, ale przede wszystkim, po przeszło 70. latach przeżytych w nowej przestrzeni, stają się symbolem grupy

społecznej i znakiem pamięci. Wicynianie swoimi zróżnicowanymi działaniami, mającymi na celu ocalenie kulturowego dziedzictwa kresowego i jego popularyzację, ukazują nieprzemijające umiłowanie i przywiązanie względem lokalnej ojczyzny. Ta przestrzeń kulturowo-społeczna, w której funkcjonowali przed laty, nadal żyje w ich sercach. Została przez nich oswojona.

W świetle przeprowadzonych badań empirycznych wicynianie jawią się jako liderzy, którzy odczuwają potrzebę pielęgnowania swojego dziedzictwa, organizują coroczne zjazdy w miejscowościach, do których po II wojnie światowej przyjechali ich przodkowie, założyli Klub Wicynian i stronę internetową. Stowarzyszenie to odgrywa poważną rolę w podtrzymywaniu i kreowaniu pamięci o „niezwykłej wsi podolskiej”, gdyż to dzięki członkom tego stowarzyszenia ekspatrianci i ich rodziny mogą propagować tematykę kresową oraz spotykać się we własnym gronie. „Sieciowa wizytówka” za to eksponuje zarówno opowieści wspomnieniowe o przedwojennym życiu na Kresach, tragicznych latach II wojny światowej, faktach związanych z koniecznością opuszczenia rodzinnej miejscowości i osiedlenia się na Śląsku, jak i przedstawia współczesne działania, świadczące o aktywności członków Klubu Wicynian. Strona internetowa skierowana jest głównie do młodego odbiorcy: takie otwarcie się na przestrzeń wirtualną umożliwia wicynianom podzielenie się swoją wiedzą w inny sposób: nowoczesny i atrakcyjniejszy dla nowego adresata niż tradycyjny, bezpośredni i ustny przekaz międzypokoleniowy. Można ją także postrzegać jako osobliwy ukłon skierowany również do tych osób, które z różnych przyczyn nie mogą osobiście uczestniczyć w Światowych Zjazdach Wicynian. Pamięć zbiorowa jest relacją społeczną między ludźmi podzielającymi podobną wizję przeszłości i budującymi wspólną tożsamość.

W wicyńskich rodzinach ciągle żywe są opowieści wspomnieniowe o wydarzeniach, które na zawsze odmieniły losy ich członków. Rodzinne opowieści stały się dla potomków ekspatriantów inspiracją do spisania dziejów przodków. Obarczeni postpamięcią, pełniąc rolę łącznika między pamięcią świadków, a następnymi pokoleniami, sami poczęli wchodzić w rolę strażnika pamięci kulturowej, a ich teksty można interpretować w kategoriach manifestu – wicyńskiego programu dla przyszłości.

W świetle przeprowadzonych badań empirycznych wicynianie jawią się jako liderzy, którzy odczuwają potrzebę pielęgnowania swojego dziedzictwa.